

ФЕНОМЕН ДИЈАСПОРЕ У КОНТЕКСТУ ПРОМЕНА И ПОВЕЗАНОСТИ РАЗЛИЧИТИХ КУЛТУРНИХ ОКРУЖЕЊА

Дамјан С. Божић*
Архиепископија
београдско-карловачка
Београд

Апстракт: Намера овог рада је да кроз праксу и искуство прикажемо феномен дијаспоре у контексту данашњице. Православна емиграција ширила је Православље по свету, међутим није значајно допринела православној мисији. Чак и након треће или четврте генерације емиграната, црквене службе се углавном држе на језику земаља из којих долазе емигранти. Ово се односи на САД и Канаду, где је већина православне емиграције из Грчке, Русије, Србије, Бугарске, Либије и Румуније. Иако су емигранти (из наведених земаља) већ средином деведесетих века били насељени у САД, тек почетком двадесетих века дошли су православни свештеници. Тада почиње изградња храмова од Галвестона у Тексасу до Цексона у Калифорнији. Тек у двадесет првом веку имамо појаву свештенства чији је матични језик енглески. Цркве су стога биле (и још увек су) етничке енклаве, ајатичне према — или чак суизошављене — друштву, окружењу и мисији Цркве. Постоји тенденција да се Православно хришћанство схвати као део етничке културе те се оно као такво не може делићи са људима из других етничких група.

Каква су и која су искуства наших у дијаспори у свакодневном животу? Који су изазови у (не)прилагођавању новој култури? Да ли постоји имиграција са нематичним срединама полазна суштања овог излања? Шта артикулише услашавање са новим срединама, са динамиком, новим системом, менталним карактеристикама, идентитетским разноликостима градова, држава, теотрафских простора у којима се привремено,

* dsbozic@me.com.

иј. стално налазе? Ово је покушај анализе црквене мисије, кроз парохијски живот и друштвена окуљања. Ово је покушај приказа феномена дијаспоре у контексту промена и повезаности између различитих култура и окружења.

Кључне речи: православље, дијаспора, мисија, евангелизација, етноцентризам, парохија.

1. Уводне напомене

Северна Америка је земља контраста. То је мултикултурална и мултинационална средина. Са верске тачке гледишта, Америчка култура је веома компликована. У њој постоји мрежа вера и верских заједница, које се преплићу, расплићу и *саплићу*, а понекада допуњују. Јудаизам, протестантизам, католицизам и православље доприносе „*бојаштви различитости али и проклетству малих разлика*“ (Kuburić 2010, 13). Наши исељеници који нађу дом далеко од дома, махом долазе из српских земаља, где је становништво хомогено, и етнички и верски. Већина Срба је православне вероисповести. У Републици Србији, веома је мали проценат римокатолика, протестаната и муслимана. Према процени у некадашњој државној заједници Србије и Црне Горе живело је око 10,6 милиона становника. 75% се изјаснило да су хришћани. Од тога 68% су православни, 5% римокатолици, 2% протестанти, 20% муслимани и 5% осталих (Kuburić 2010, 15).

Српски емигранти одмах по доласку у Сједињене Америчке Државе доживе културолошки шок. Велики број протестантских храмова представља сабласан за њих. Потребно им је доста времена да се навикну на етничку разноврсност и верски плурализам Америке. Њихово уклапање и мирење ставова представља комплексан феномен. Понекада је уклапање лако и једноставно. Познавање језика, стицање држављанства, запослење у струци, али може бити и веома отежано тврдим ставовима или доживљеним и преживљеним несрећама. На пример, губитком ближњих у рату и затвореност према другима и другачијем. Асимилација, интеграција, алијенација или изолација? Анализом историјског пресека врши се припрема сусрета две културе.

2. Дијаспора

Термин дијаспора првобитно је коришћен за Јевреје који су били расути међу народима након различитих освајања своје земље —

у Вавилону, Египту и другим земљама. Термин „дијаспора“ такође се користи да опише православне хришћане који су емигрирали из православних земаља Источне Европе и са Блиског истока у друге делове света, углавном у деветнаестом и двадесетом веку. Овим и оваквим (е) миграцијама Православље долази у земље западног света и, условно речено, доприноси ширењу Православља у различитим деловима света. У којој мери дијаспора доприноси православној мисији и да ли је препрека или помоћ? Како нас виде Протестанти или римокатолици у Америци? Како нас виде они који никада нису чули за Православну Цркву? *„Најчешћа слика Православља у Америци је слика емигрантских заједница, парохија и епархија окућених према организационом принципу културној и језичкој наслеђа. Овако у очима 'Мајке Цркве', тј. Патријаршија изгледа дијаспора и не само у њиховим већ и у америчким медијима. Виде нас у светлу емигрантске слике.“* (Kishkovsky 2017).

3. Оправослављање Америке

Православље у Америку долази преко Аљаске крајем осамнаестог века. Руски мисионари у почетку искључиво шире истину православне вере локалном становништву. Не руским емигрантима! Рад руских мисионара је изузетан и никада се не треба занемарити. Он треба да служи као пример оправослављања Америке.

Од самог почетка, мисионари се баве проповедањем само и једино јеванђељске истине. Мисионари су учили и говорили језик локалног становништва. Крштавањем локалног становништва, природно оснивају Православне парохијске заједнице. Поштовали су њихове обичаје и тај први корак ширења Православља у Америци имао је апостолски значај. Први благослов мисионарима као и директиву дао је Митрополит петроградски Гаврило рекавши: *„Када вас Спасишѐль, Госѐод Исус Христѐос доведе до сусрѐта са онима који не ѓознају Божији закон, ваша прва бриѐа биће служити им кроз ѓримере добрих дела усмерених ка њима, како би их својим личним живѐтом и ѓримеом ѓреѓворили у ѓослужне слуѓе Госѐодње.“* (Afonsky 1977, 23).

Један од предводника Православне мисије на Аљасци био је Св. Герман Аљаски, са правом назван Апостол Православља у Америци. Он је, заједно са својим монасима, учио обичаје и језик локалног становништва. Свој живот посветио је проповедању јеванђељске науке, али се због тога никада није градио важнијим од оних који су његове проповеди слушали. Домородачка племена била су крајње дивљачког понашања, тако да су их Св. Герман и његови монаси, уз велике

тешкоће, учили Христовоме миру и састрадалној милости. Учили су домороце дугоочекиваној Истини Христовој, коју су многи домороци прихватили без оклевања. Аљаски домороци су сасвим природно прихватили Христа зато што су одавно већ чекали на откривење пуне Истине Божије, која је требало да буде објављена свету. Они су ту истину препознали у Христу. Св. Герман је кроз лични пример и жртву задобио житеље Аљаске. У то време на Аљаску долазе и насељавају се Руси у потрази за златом. Св. Герман је за њих био сметња и често мета напада јер је бранио локално становништво (*Свети Герман Аљаски — Айосћол Православља у Америци* 2010). Године 1867. Аљаска је продата Сједињеним Америчким Државама (Noll 1992, 346). Већ у то време постојало је око 100 православних заједница и преко 10.000 православних домородаца.

Након већег прилива емиграната и њихове миграције ка већим градовима почиње организовање црквено-парохијског живота преко Сан Франциска, Чикага до Њујорка. Један од главних проблема са православним заједницама дијаспоре био је еклисиолошки. Емигранти стижу у нову домовину без Цркве и неког већег знања о њој. Немају теолошке смернице у оснивању цркава и не размишљају о томе како да започну тј. како да правилно успоставе Цркву. Прву потребу имали су за свештеником који би обављао венчања и крштења. Не толико да буде духовни вођа. Третиран је као запослено лице. Већ на самом почетку видимо утицај америчке слободе, права и демократије. Углавном се Црква водила и води се као секуларно пословно предузеће. Тако су многи свештеници долазили у Америку са идејом о мисији и жељом за духовним напретком, међутим погрешно устројена парохијска заједница такву визију није делила са њима. Свештенство је сматрано за запослене који су плаћени да обављају *шребе*.

Парохијски свештеник је духовни отац парохије. Позван је да води заједницу у молитви, да подучава и води Божији народ. Постоји много парохија у којима је тај однос на месту и води ка духовним погодностима и за свештеника и за парохијане. Међутим, у неким парохијским заједницама, свештеник се и даље сматра „запосленим“ који служи по вољи црквених одборника. Овакав однос знатно отежава мисију свештеника и угрожава идентитет парохије. Ово је посебно изражено тамо где парохијска заједница не може финансијски да издржава свештеника. Са друге стране, тамо где Управни одбор парохије има секуларних тенденција мисија је уназађена. Парохијски дом се у већини случајева види као нешто што би требало да донесе новац парохији. Међутим, мисија углавном не доноси новац, па зато не желе дозволити да се објекти цркве користе за потребе мисије.

4. Асимилација или тренутно навикавање

Прилагођавајући се новом дому далеко од дома, исељеници се суочавају са новим моментима и разним изазовима. Један од тих изазова везан је за њихову верску припадност. Овде се ради о модификацији верске и културне традиције, са једне и одржавању интегритета и историјског континуитета, са друге стране. У *старом крају*, црква се схвата као светотајински простор где се врше богослужења и обављају молитвене радње. Међутим, у новој домовини, црква није само светотајински простор већ и место за друштвене и културне активности. Овде долази до забуне код самих исељеника. Храм са пратећим објектима постаје место за друштвене догађаје који омогућавају и стварају нову структуру етничке идентификације, а самим тим постаје и полифункционалан. Ова нова улога цркве модификује, тј. трансформише ум верника у дијаспори који почиње да посматра своју цркву кроз призму секуларизације.

У животу емиграната постоје извесне константе које се показују као сметња разумевању, сарадњи и помирењу народа, вера и култура. Ти јаки обрасци мишљења, национални, политички, културни и верски, јесу традиција, политичка (не)култура, антиинтелектуализам и предрасуде. Ове појмове Фернан Бродел назива „*појмови дугог трајања*“ (Фејић 1994, 300). Ја их у раду не појашњавам због временске ограничености. Изложићу традиционалне аргументе, а кроз анализу окружење у коме досељеници одрастају пре доласка у САД. Проблематика је дуга век и по. Акценат стављам на неколико кључних историјских догађаја који нам дају повода за веома видљиву нетрпељивост између православних Срба и римокатолика из Хрватске. Побројаћу само неколико: Срби у средњем веку, положај Срба у Републици Хрватској, покушај унијаћења, Срби после слома Аустроугарске монархије, конкордат, други светски рат, Јасеновац, новонастала комунистичка република, грађански рат. Ово помињем јер је од великог значаја за разумевање затворености новије емиграције према другима и другачијима.

Психологија каже да смо *производи наше прошлости*, окружења и искуства, што доводи до закључка да је природно и неизбежно да међу људима постоје разлике. Они који су одрасли у Србији разумеју ствари другачије од оних који су одрасли у Хрватској и обрнуто. По истом принципу, људи из САД имају друге обрасце понашања и навике од оних у Европи. Безброј етничких, образованих, финансијских и верских позадина резултира у великој различитости. Ипак, та разлика не значи да је једна особа у праву, а друга не, или да један од начина бољи

од другог. Наше емигранте, који се вежу за Цркву и локалну парохију, везује заједничка прошлост, заједнички језик и међусобна блискост.

5. Механизам обредних услуга

У једној студији која је настала из анкете проф. Марк Тисдејл са Герет Универзитета у Чикагу указује на следеће. „За 70% испитаника Српска Православна Црква је важна јер је то пример српског идентитета. Интересантно, од испитаника који се нису сложили с тим, седам је било у старосној групи од 21–30 година, а четири особе биле се у старосној групи од 31–40 година. То значи да 42% испитаника у најмлађима двема старосним групама не сматра Српску Православну Цркву значајним делом свој националног идентитета. Ако се ово узме у обзир, најоштрија се да ће Српска Православна Црква морати да развије нове начине да се приоритети млађим генерацијама“ (Teasdale 2014, 13). Можда је још изненађујућа чињеница да 19% младих испитаника не само да нису открили да је Српска Православна Црква важна за српски идентитет, али такође не осећају да Црква пружа осећај наде. Пет од испитаних у овој анкети сматрају да је једини значај Српске Православне Цркве пружање верских услуга (венчања, сахране, крштења). Један испитаник није ништа помињао о Српској Православној Цркви.

Ова анкета је алармантна. Црква у *дијаспори* мора озбиљно да размотри како се односи према младима. Постоји опасност да ће ови млади људи када одрасту сматрати Цркву као ништа друго него само један механизам који пружа обредне услуге.

6. Мањина се повлачи тамо где ће бити већина

Српска Православна Црква у Чикагу (са околином) има једанаест храмова са тринаест парохија. Саборни храм Васкрсења Христовог у Чикагу има три парохије. Основана је 1905. године. Првом службом началствовао је Архимандрит Себастијан Дабовић. По територији парохија и броју верника представља највећу Српску заједницу у *дијаспори*. Недељом у овом храму свештеници служе две литургије. Користе се два антиминос. Прва литургија са почетком у 8:30 служи се на енглеском језику, а друга на српском са почетком у 10:30. На обе литургије пева хор сачињен од парохијана. На првој служби већи део верника приђе Светој чаши и знатно мање пале свеће. На другој служби ситуација је *vice-versa*.

Многи се не би сложили са оваквим парохијско-литургијским устројством, али је то био једини начин да се *помири* јаз између старе и нове емиграције, и да се сви заједно задрже под окриљем Српске Православне Цркве.

Након прве службе одржава се веронаука за децу. Број полазника је преко стотину. Веронаука се одржава у већини случајева на енглеском језику. После друге службе почиње настава српског језика, културе и историје. Полазника има знатно мање. Сваког петка одржава се проба фолклора са више од две стотине полазника. У паузама свештеници држе часове веронауке за децу и за родитеље. Са родитељима се разговара на српском. Са децом најчешће на енглеском језику. Полазници су деца новије емиграције досељеника из српских земаља, након распада бивше Југославије. Њихова деца иако рођена у *старом крају* већ полако заборављају језик. У школама говоре искључиво енглески. Код куће такође. Понекада родитељи у жељи да науче језик са својом децом комуницирају на енглеском. Међутим, од свештеника и Цркве очекују се да се са децом искључиво комуницира на српском. Деца су збуњена. Идентитет им је нејасан. Ако њихови родитељи знају одакле долазе, деца не знају, бар у средњошколском узрасту. Овде се види појава *вишесџрукосџи и генџиџеџа*. Деца припадају родитељском дому који је традиционалан: припадају и школи која је секуларна и нуди другачији вид едукације који је пак супротан родитељском, и на крају имају Цркву, коју они, попут родитеља, виде као место окупљања и забаве. Важно је напоменути и то да су се до скоро у црквеним просторијама одржавали концерти новокомпоноване музике.

Трећа и четврта генерација Срба у Америци скоро да и не говори српски језик. Неки од њих су можда имали баке и деке који су говорили српски па се и сећају по које речи. Већина њих ступила је у мешовити брак. Имамо и појаву да су многи отишли у цркве својих супружника где су и децу крштавали уз образложење да се тамо говори енглески. Један део њих се, под утицајем пријатеља, поп-културе и хипи покрета, придружује протестантским заједницама. Има и оних који у Православну Цркву иду само на венчања и сахране.

7. Парохија као дом

Млади дијаспоре сазревају у социјалном и образовном окружењу и систему у коме постоји широк спектар религиозних и етичких ставова. Ако желимо да помогнемо родитељима да негују своју децу у православној вери и вредностима, парохија мора схватити озбиљ-

ну одговорности према младима. Младе морамо третирати као интегрални део парохијске заједнице и њеног живота. Ово почиње са литургијским животом, али свакако се не завршава тамо. Да ли је парохија заједница вере у којој се наша деца осећају „као код куће“ за време службе, као и у друштвеним активностима који се нуде након служби? Локална парохија не сме игнорисати питања везана за протестанте и католике који их окружују, баш због младих. Чињеница да има све више „мешовитих бракова“ који су благословени, тј. одобрени од стране Православне Цркве значи да многе породице у нашим парохијама морају да се суоче са практичним и теолошким последицама разједињености историјских цркава. Да ли је парохија заједница која препознаје трагичне последице хришћанске разједињености? Да ли је парохија заједница која покушава да допринесе процесу помирења у складу са православним учењима? Све је ово јако битно због правилног сазревања српске омладине.

Да се вратимо на литургију. Литургија се нуди „за *цео свет*“, као што је Господ Исус Христос дошао „за *живо* *света*“, Црква постоји на свету ради света. Стога, евхаристија на делу мора бити изражена и у нашој бризи за добробит заједнице, ближњих и спасење свих. Када парохија показује своју бригу за друштво и благостање свих, нарочито кроз филантропију и великодушност за оне којима је то потребно, тада сведочимо истину јеванђеља. Да ли је парохија заједница вере која је позната у граду као весник јеванђеља?

Из бриге за повереном паством, а из горе наведених разлога Митрополит средњезападноамерички Христофор (Ковачевић) даје благослов (1994. године) пароху Саборне цркве у Чикагу, протопрезвитеру Денису Павићевићу и јерођакону Иринеју (Добријевићу),¹ да отпочну са служењем две литургије. Ово је, назовимо, први корак пробоја дијаспоре ка мисији. Ово је, по сведочењу проте Павићевића, убрзо привукло људе из других српских парохија као и поједине протестанте који су били везани за Српску Православну Цркву преко брака. Људи недељом прелазили велике раздаљине да би присуствовали литургијама у Српској Православној Цркви на енглеском језику. Јерођакон Иринеј почиње и са веронауком за децу и одрасле на енглеском. Ова новина изазвала је опозицију међу локалним свештенством, а било је и тензија унутар парохије. Неки су ову одлуку Митрополита Христофора сматрали стварањем српске парохије за оне који не говоре српски (америчке Србе), док су други имали ширу визију сматрајући је за све-православну парохију. Напомињем да је било и оних који су у

¹ Сва три свештенослужитеља су Срби рођени у Америци.

овоме видели увод у цепање Српске Православне Цркве и одлазак у тзв. Америчку Православну Цркву. Овим питањем бавиле су се чак и новине у Србији! Оно што треба подвући јесте језик. Матерњи језик архијереја, свештеника и ђакона био је енглески.

Интересантно је сведочење руског свештеника Алексеја Чернаја који је по одласку на једну парохију у Африци покушао да сведочи Православље локалном становништву. У својим мемоарима између осталог пише: „*Постојала је заједница црнаца у Лесоу (бивши Басушоланд) која себе назива Православном афричком црквом. Послали су ми захтев да их прихватим као чланове наше Цркве. Њихов свештеник посетио ме је више пута. Да је моје знање енглеског језика било боље, можда би могло довести до неких плодних резултата*“ (Архив Српске Православне Цркве у Северној и Јужној Америци, Либертивил, Регистратор 7/92). Овај случај може се применити на већину наших свештеника који служе у САД.

Ситуација у грчким заједницама је знатно другачија. Богослужења се обављају на грчком језику уз додавање делова на енглеском. Веронаука се одржава на енглеском, као и часови историје и културе. Свештеници су махом рођени у САД и врло добро познају културу своје земље. Они као и њихова емиграција Америку сматрају својом земљом.

Пословица каже да *шума обликује стабло*, од родитеља наслеђујемо презиме, национални, као и верски идентитет. Међутим, сведок сам многих породичних трагедија када деца пронађу духовно уточиште на другом месту. Омладина дијаспоре, као што између осталог потврђује анкета проф. Тисдејла, често осећа да њихова црквена заједница, тј. парохија, не решава њихове духовне проблеме. Да ли смо свесни и да ли препознајемо реалност наше ситуације? Сматрам да је прошлост да ће наша деца у Северној Америци по неком аутоматизму изабрати Српску Православну Цркву. Не можемо више очекивати од њих да ће они пасивно „присуствовати“ црквеним богослужењима која не разумеју. Неће више толерисати наше слабости и поделе. Фолклор им можда у неком узрасту нешто значи, али касније у животу не... Многи напуштају Цркву јер се не осећају као *дијаспора*.

8. Да ли смо дијаспора?

У једном обраћању Митрополит Христофор између осталог каже: „Питање дијаспоре се везује за нас који живимо у Сједињеним Америчким Државама. Нас категоришу као дијаспору. Ми не седимо на обали реке Вавилон чекајући да се вратимо кући. Да ли неко овде че-

ка да се врати у земљу својих предака? Колико вас хоће да се врати у *штари крај*? Ја сам први који категорично одбацује да ме ставе у ту категорију дијаспоре. Ја нисам дијаспора. Ја сам Американац српског порекла. Ово је моја земља и ја сам поносан на своје српско порекло. Подразумева се да имам љубав и поштовање према моме наслеђу, то сам ја. Православни народи имају дивно наслеђе и користи нам да се изразимо још боље као Православни хришћани у нашој домовини Америци, али не осећам да морам бити под нечијим страним надзором и доминацијом како бих имао поштовање и љубав према наслеђу мојих предака“ (Kovacevich 2007).

Трећој или четвртој генерацији реч дијаспора не значи ништа, али им Црква као заједница верних и брод спасења представља све. То је изазов овог века. Тешко је признати, али има и оних у „тој дијаспори“ који су напустили Српску Православну Цркву само зато што нису нашли Христа и Његову Цркву. Правилан развој парохијског живота у Северној Америци је изузетан феномен који сведочи о стварности Христа и Јеванђеља. Имајући ово на уму, сматрам да је ово изазов 21. века са којим се суочава Српска Православна Црква и наше парохије у Америци. Ови изазови захтевају пажњу епископата, свештенства и црквених лидера. Ово су изазови са којима се суочава већина наших парохија без обзира на величину.

9. Парохија или клуб

Парохија треба да буде увек и само заједница верних усмерена на стварност Христа и Његовог учења. Ништа у животу парохије не може бити важније од тог момента. Свака парохијска активност мора да се односи на Јеванђеље и сведочење Христа као Сина Творца. Шта је кључно за оживљавање наших парохија као и за живот парохијана? Разумљива литургија. Она пружа могућност парохијанима не само да се *хвале и захваљују* Богу већ и да се формирају у православној вери. Да се тиме још више преобразе у синове и кћери Божије. Међутим, ово захтева да богослужење Цркве буде разумљиво и приступачно. Са свештеником као духовним вођом, литургија мора бити истинско „деловање сабраних“, а не перформанс „црквених великодостојника“. Литургијски препород за сваку парохију је прека потреба.

Сведоци смо да се и овде у Србији зидови који раздвајају људе у нашим различитостима полако руше. Ми као православни хришћани не смемо бити имуни на ове промене и глобални развој. Теолози, као будуће духовне вође морају озбиљно да схвате свој верски и духов-

ни живот. Потребно је време и припрема, као и храброст, стрпљење и знање. То је могуће само ако узајамно побољшамо знање о вери и култури којој припадамо и у којима смо се нашли сплетом околности, а на првом месту вољом Божијом. Ако наши теолози, тј. будући свештеници буду игнорантни према другим верским убеђењима онда ће неспремни служити и проповедати у америчкој клими културне и религијске разноликости.

10. Закључак

Све наведено је део илустрације једне тензије између дијаспоре и мисије и може нам помоћи да уочимо зашто дијаспора није *ефикасни алат мисије*, нити би се, по свој природи ствари могло очекивати да буде ефикасан алат за мисију. Да ли је Православна црква, црква мисије или је Њена улога очување српске, грчке или руске културе? Овај став се јасно изражава у филму „*My big fat Greek wedding*“. Класична прича о грчкој дијаспори у Америци. У филму се Гркиња удаје за Американца, а непосредно пре њиховог венчања он се крштава у Грчкој Православној Цркви. Одмах након крштења он каже: „*Ја сам сада Грк*“.

Циљ је да емигранти престану да буду емигранти. Да постану део заједнице у којој живе. А постаће само ако буду имали довољно знања о својим ближњим. Љубав између појединаца расте само и једино преко знања и упознавања. Господ Исус Христос заповедио је својим ученицима да прво проповедају јеванђеље „*изјубљеним овцама дома Израиљева*.“ Онда им је речено да крсте све народе у име Оца и Сина и Светога Духа. Ако желимо да останемо верни Христовим речима, морамо да следимо Његов пример. Не смемо да скривамо наше таленте и да се изолујемо у верска гета и самосажаљива друштва. Црква сабира све народе свих времена. У Њој се превазилазе временске границе и она води свакога у постојање вечности. Стога веру морамо доживети, а не свести на традицију, личну историју или обичаје. Црква и духовне вође су дужни да вернима понуде осећај духовне сигурности. Спаситељ је рекао ученицима: „Жетве је много, а посленика мало: зато се молите господару жетве да изведе посленике на жетву своју“ (Лк. 10, 2–3). Црква се моли за све народе, али је сада је тренутак да попут Св. Саве, поново изађемо на жетву. Изазови пред савременом православном парохијом у Сједињеним Америчким Државама данас су огромни. Штавише, изазови које смо поменули блиско су повезани са другим изазовима са којима се суочава Црква у целини. Ово укључује низ питања везаних за руковођење, посебно квалитетом свештеничке при-

преме и квалитета епископског надзора, као и питања везана за тачну анализу карактеристика и духовност америчког друштва. Ово такође укључује питања везана за успостављање административног јединства Цркве, а у срцу свега овога је крајњи изазов за Цркву да заиста буде Божанска Црква у друштву Северне, Средње и Јужне Америке.

* * *

Библиографија:

- Архив Српске Православне Цркве у Северној и Јужној Америци, Либертивил, Регистратор 7/92.
- Свети Герман Аљаски — Апостол Православља у Америци. 2010. Информативна служба Српске Православне Цркве. Доступно на http://www.spc.rs/sr/sveti_german_aljaski_apostol_pravoslavlja_u_americi (приступљено: 29. 10. 2017. г.).
- Фејић, Н. 1994 „Поглед на новију Француску историографију о средњем веку“. *Историјски часопис*, књига 39, САНУ.
- Afonso, G. 1977. *A History of the Orthodox Church in Alaska, 1794–1917*. Kodiak, AK: St. Herman's Theological Seminary [= Епископ Григорије Афонски, *Историја Православне Цркве на Аљасци 1794–1917*. Кодијак: Православна богословија Св. Германа, 1977].
- Kishkovsky, L. 2004. *Orthodoxy in America: Diaspora or Church?*. OrthodoxyToday.org. Доступно на <http://www.orthodoxytoday.org/articles4/KishkovskyDiaspora.php> (приступљено: 19. 9. 2017. г.).
- Kovacevich, C. 2007. *The Need for a Great and Holy Council*, Orthodox Christian Laity, November 3rd 2007, доступно на https://www.ancientfaith.com/specials/ocl_20/metropolitan_christopher (приступљено: 29. 10. 2017. г.).
- Kuburić, Z. 2010. *Verske zajednice u Srbiji i verska distanca*. Novi Sad: CE-IR — Centar za empirijska istraživanja religije.
- Noll, M. 1992. *A History of Christianity in the United States and Canada*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Teasdale, M. 2014. *Developing a Serbian Orthodox Praxis of Financial Stewardship for the 21st Century*. Chicago.

Примљено: 22. 12. 2020.
Одобрено: 15. 1. 2021.

THE PHENOMENON OF DIASPORA IN THE CONTEXT OF CHANGES AND CONNECTIONS BETWEEN DIFFERENT CULTURAL ENVIRONMENTS

Damjan S. Božić

*Archbishopric of Belgrade and Karlovac
Belgrade*

Summary: This paper intends to present the phenomenon of diaspora in the contemporary context. Orthodox emigration spread Orthodoxy around the world but did not significantly contribute to the Orthodox mission. Even after the third or fourth generation of emigrants, church services are generally held in the language of the countries from which the emigrants come. This applies to the United States and Canada, where the majority of Orthodox emigrants are from Greece, Russia, Serbia, Bulgaria, Lebanon, and Romania. Although emigrants from the mentioned countries were already settled in the USA in the middle of the nineteenth century, Orthodox priests came only at the beginning of the twentieth century. Then began the construction of orthodox churches from Galveston, Texas to Jackson, California. Only in the late twentieth or early twenty-first century, there is American Orthodox clergy whose mother tongue is English. Therefore, Orthodox Church parish communities were (and still are) ethnic enclaves, apathetic to — or even opposed to — the society, environment, and mission of the Church. There is a tendency for Orthodox Christianity to be understood as a part of ethnic culture, and as such, it cannot be shared with people from other ethnic groups.

What are the experiences of our people in the diaspora in everyday life? What are the challenges in (not) adapting to the new culture? Is there an interaction with the envi-

ronment? What articulates harmonization with the new environment, with the new system, mental characteristics, diversity of cities, countries, geographical areas? These are the starting questions of this presentation. This paper is an attempt to analyze the Church's mission, through parish life and social gatherings. This is an attempt to present the phenomenon of the diaspora in the context of changes and connections between different cultures and the environment.

Key words: *Orthodoxy, Diaspora, Mission, Evangelization, Ethnocentrism, Parish.*